

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Térképtudományi és Geoinformatikai tanszék

Nemerikényi Zsombor

**Magyar László térképészeti munkájának
összehasonlító elemzése**

Doktori értekezés tézisei

Földtudományi Doktori Iskola
Doktori Iskola vezetője: Monostori Miklós D.Sc., egyetemi tanár

Térképészeti Program
Programvezető: Klinghammer István D.Sc., egyetemi tanár

Témavezető: Klinghammer István D.Sc., egyetemi tanár

Budapest, 2008

I. Kutatási célok

Magyar László földrajzi felfedezései tudományos tevékenységének legismertebb részei. Jelen értekezés a térképészeti munkáinak összehasonlító elemzését mutatja be.

A kutatás elsődleges célja a magyar utazó térképeinek kartográfiai vizsgálata, amely során megállapítom, hogy milyen térképészeti ismeretek alapján készítette azokat. Ezt egészíti ki egy alapos bibliográfiai kutatás, amely a kortárs utazók munkáit öleli fel. Ezek közül számos mű elkerülte eddig a kutatók figyelmét, amelyekből több eltűnt dokumentumának hollétére is lehet következtetni.

A dolgozat szerkezete három részre tagolódik. Az első bemutatja Dél-Afrika történetét az európai felfedezésektől a 19. század végéig. A történelmi, politikai események áttekintése jó alapot ad a vizsgált terület földrajzi és időbeli lehatárolásához. A tárgyalásban különös hangsúlyt kapnak azok a folyamatok, amelyek hatással voltak e régió gyarmatosítására és a földrajzi felfedezésekre. A korszakra jellemző, tudományos köntösbe bújtatott hatalmi törekvések ismerete megérteti, miért fogadták el vagy utasították vissza egy-egy uralkodó felkérését az európai utazók. Természetesen e tekintetben nem lehet figyelmen kívül hagyni a támogatások kérdését.

A második rész (3–5. fejezet) Magyar László tudományos életútját elemzi. A már jól feldolgozott életrajzi írásoktól eltérően a hangsúlyt az európai tudományos körökkel folytatott levelezése kapja. Az idézetek és hivatkozások eredeti forrásokból származnak. Közöttük olyan levelek is találhatóak, amelynek földrajzi, térképészeti vonatkozásait ez a dolgozat ismerteti elsőként. Ezek az eredeti iratok alátámasztják, hogy Magyar László ugyan nem rendelkezett magasabb tudományos képzettséggel, de addigi eredményei alapján a portugál kormányzat mégis érdemesnek tartotta vele az együttműködést. Ebből az időszakból származnak a tudományos értékkel bíró leírásai, illetve kéziratos térképei. Ezek a dokumentumok adják a kutatás egyik fő részét jelentő térképészeti elemzés alapjait.

A harmadik rész *Magyar László és a kortárs Afrika-utazók bibliográfiája* című fejezet. Az értekezés fő szövegétől elkülönülő rész szervesen kiegészíti a korábbi fejezeteket. A bibliográfiában Magyar László kutatásaival kapcsolatba hozható minden korabeli és azóta megjelent publikáció szerepel. A látszólag száraz felsorolás túlmutat egy irodalomjegyzék listáján. Az egyes tételekre utaló kereszt-hivatkozások is megjelennek, mivel így válik követhetővé egy-egy fontosabb felfedezés eredménye hogy épült be a földrajzi gondolkodásba.

A *Mellékletben* szereplő térképek kiegészítik az értekezés szöveges részét. Segítségükkel könnyebben érthetőek a térképelemzés eredményei.

II. Előzmények

Magyar László életrajzírói közül elsősorban Thirring Gusztáv 1937-es monográfiája említendő, amely az akkor ismert dokumentumok alapján szakmailag is korrekt bemutatást adott. Ezt követően Fodor István tanulmányaiban nyelvészeti oldalról elemezte, Krizsán László pedig felfedezői és néprajzi szempontból vizsgálta Magyar László fennmaradt szöveges emlékeit.

Megfigyelhető, hogy míg hazánkban inkább a mellőzött felfedező képe terjedt el róla, addig a külföldi, afrikanisztikával és társtudományaival foglalkozó kutatók számára beszámolóit mindig is hivatkozási alapot jelentettek. Az általa bejárt útvonalak az Afrika 19. századi felfedezését bemutató térképeken rendre megtalálhatók.

A fentiek jól bizonyítják, hogy számos tudományterület – főleg nyelvészeti és néprajzi – oldalról vizsgálták már Magyar László tevékenységét. Térképészeti vonatkozásban viszont, tudományos eredményeit eddig nem kutatták. Emellett meg kell még jegyezni, hogy minden korábbi vizsgálat a már meglévő forrásokra

támaszkodott, és alig törekedtek az elveszettnek hitt dokumentumok megtalálására. Éppen ezért újdonság térképeinek elemzése, valamint a kortárs utazókat is felölelő forráskutatás és a bibliográfia összeállítása.

III. Módszerek

A vizsgált terület földrajzi és időbeni lehatárolásához fel kellett tárni Magyar László életét alakító történelmi és társadalmi folyamatokat. A történetírás módszertanának változásával az utóbbi másfél évtizedben jelentősen átalakult az Afrikáról alkotott kép. Korábban a történelem nélküli kontinens csak az orális forrásokra támaszkodó utazók feljegyzései alapján került az érdeklődés középpontjába. Több mint másfél évszázad távlatából lehet csak felmérni, hogy Magyar László felfedezései miként illeszkedtek a gyarmatosítás folyamatába.

A térinformatikai módszerek fejlődésével a térképelemzés módszerei jelentősen megváltoztak. A kiválasztott kéziratok és nyomtatott térképeket ezért digitalizálni kellett. Ez a feldolgozás grafikus megjelenés esetén raszteres, szöveges források esetén alfanumerikus állományokat eredményezett. A kutatás során a térképeket minőségi és mennyiségi elemzéssel, illetve kartometriai

módszerekkel vizsgáltam, és összevettem a mai vízhálózati térképekkel is.

Újszerű az a mellékletben található illusztráció, ahol a georeferált kéziratok térképei is megjelennek.

A bibliográfia összeállításánál a már ismert dokumentumokat vettem kiindulási alapnak. A további források felkutatásához különböző témaköröket kellett kijelölni. Ezekben belül szerzők, címek, földrajzi nevek, évszámok vagy szakkifejezések alapján lehetett tovább bontani a keresési feltételeket. A kutatást mindazon elérhető hazai, illetve portugál, német és angol gyűjteményre kiterjesztettem, ahol értékelhető dokumentumra lehetett következtetni. Forráskutatást végeztem hazai és portugál gyűjteményekben, egyes intézetekben azonban nem kaptam engedélyt személyes kutatásra. Ahol elérhető volt, ott internetes katalógust is használtam.

A lábjegyzetekben, a bibliográfiában és az értekezés végén található irodalomjegyzékben a térképészeten belül kialakult szokásokat követtem. A tételek bibliográfiai adatainál a következetesség és a kereshetőség volt a fő szempont, különös tekintettel a 19. században kiadott idegen nyelvű kéziratokra, könyvekre és térképekre.

A keresztivatkozások feltárása a teljességre való törekvés ellenére sem befejezett. Az utalásoknál csak a téma szempontjából fontos kapcsolatok szerepelnek.

IV. Eredmények

1. Bemutattam a Dél-Afrika felfedezésében meghatározó külső és belső folyamatokat és a kortárs felfedezők eredményeit. Mindezzel új megvilágításba helyeztem Magyar László felfedezői pályafutását. Levelezése alapján felvázoltam tudományos tevékenységét és kapcsolatát a Magyar Tudományos Akadémiával, illetve a portugál gyarmati kormányzósággal. Összefoglaltam, milyen háttérismerettel rendelkezett, ami felfedezéseiben segítette, és milyen hiányosságai voltak, amelyek esetenként munkáinak hitelét csökkentették.

2. A csak hivatkozásokból ismert dokumentumok felkutatása érdekében áttanulmányoztam a műveiből kikövetkeztethető hazai és európai intézmények gyűjteményeit. A kolozsvári Cholnoky-hagyatékából 2007 áprilisában előkerült térképről bebizonyítottam, hogy az valóban Magyar László 1858-ban készített kéziratoss térképe, amely 1860-ban másolatban is megjelent. Feltártam, hogy milyen közvetítő úton keresztül jutott el az eredeti térkép Kolozsvárra.

3. Az 1857-ben és az 1858-ban készített kéziratoss térképeket a szöveges leírásokban található térbeli információkkal együtt összehasonlítottam a kortárs utazók munkáival. A térképelemzés során kimutattam, hogy Magyar László nem követett el olyan mértékű pontatlanságokat, ahogyan az a szakirodalomban elterjedt.

4. Összeállítottam a kutatáshoz nélkülözhetetlen, de ez idáig hiányzó bibliográfiát, amely a kortárs utazók eredményeit is felöleli. Ehhez mélyreható forráskutatást végeztem a hazai, portugáliai, németországi és angliai könyv- és térképtárak, valamint földrajzi intézetek gyűjteményében. Közel 3000 dokumentum alapos áttanulmányozása után összeállítottam azt a több mint 600 tételből álló bibliográfiát, amely nemcsak térképészeti, hanem más tudomány szemszögéből folytatott kutatáshoz is biztos alapot ad. A kiválasztott dokumentumok alapján a bibliográfiában megadtam a tudományos vizsgálatok számára fontos keresztivatkozásokat.

5. Megszerkesztettem Magyar László kutatóútjainak térképét, egy másikon pedig bemutatom a kortárs felfedezők útvonalait. Térinformatikai módszerekkel előállítottam a kéziratoss térképek georeferált változatait, majd a térképek helyes értékelése érdekében azokra rászereztem a mai vízálózatot. A térképelemzéshez kigyűjtöttem Magyar László fontosabb leírásaiból és kéziratoss

térképeiből a földrajzi neveket, amelyek nélkülözhetetlenek további néprajzi és nyelvészeti kutatásokhoz.

V. Publikáció

A doktori kutatás témájában az alábbi publikációk jelentek meg:

- Nemerikényi Zsombor: László Magyar's Maps and Their Analysis and Comparison with Other Traveller's Works. 3rd International Conference of PhD Students, Natural Sciences, Miskolc, 2001. pp. 33–41.
- Nemerikényi Zsombor: Magyar László utazásai Afrika ismeretlen királyságaiban. In: A Földgömb 2001. 6. szám, pp. 20–31.
- Klinghammer István et al: Magyar László munkásságának értékelése, térképészeti, földrajzi és kulturális-antropológiai elemzés alapján. OTKA pályázati jelentés, Budapest, 2002. nysz.: T 025842
- Nemerikényi Zsombor: Magyar térképész az Afrika-kutatásban. In: Studia Cartologica 2002. 12. szám, pp. 99–106.
- Nemerikényi Zsombor: Magyar László szerepe a 19. századi Afrika-kutatásban. Hungeo-2002 Magyar Földtudományi Szakemberek Világtalálkozója. Sopron, 2002. p. 13.
- Nemerikényi Zsombor: The Discoveries and the Maps of László Magyar: A Comparison to the Reports of Contemporary Travelers. 21st International Conference on the History of Cartography. Budapest, 2005. p. 71.
- Nemerikényi Zsombor: Magyar László megkerült régi-új kéziratos térképe. In: Geodézia és Kartográfia 2007. 8–9. szám, pp. 52–55.
- Nemerikényi Zsombor: Van új a – dél-afrikai – nap alatt! In: A Földgömb 2007. 7. szám, pp. 52–55.